

ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «INSTITUTION» ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЙОГО ЗМІСТОВОЇ СУТНОСТІ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ НА ПРИКЛАДІ СОТ

© 2015 ШОЛОМ А. С., БЕРЕНДА С. В.

УДК 339.52: 330.341.2

Шолом А. С., Беренда С. В.

Етимологія поняття «institution» та еволюція його змістової сутності в економічних дослідженнях на прикладі СОТ

«Інститут», «інституція», «соціальний інститут» – це не тільки одне з найпопулярніших понять в сучасних суспільних науках, що визначається панівним в них напрямком – інституціоналізмом, але й найменш визначене. Це призводить до того, що сутність поняття вихолощується й узагальнюється, створюючи прецедент для того, щоб «інститутами» чи «інституціями» можна було б назвати практично що завгодно. Сутність цього поняття різна не тільки в економіці і юриспруденції, психології і соціології, а й усередині однієї дисципліни. Розуміння цього ключового для інституціоналізму поняття ускладнює ще й те, що сьогодні воно все частіше використовується у пресі, перетворюючись на «інституційну пастку». Однак за умови визначення ключових понять в інституціоналізмі є можливість стати загальною філософією дисципліною – економічною «Теорією всього». У статті розглядається двоїста сутність СОТ, яка визначає правила гри у міжнародній торгівлі, але не може повністю відповідати за стратегію своїх членів-гравців. З одного боку, СОТ – це інституція, яка складається з міжнародних цивільних службовців, з іншого – організація, до складу якої входять країни-члени. Метою статті є розгляд вітчизняних традицій з використання термінів «інститут» та «інституція» та вивчення етимології поняття «institution» на основі еволюції його змісту в економічних дослідженнях задля його правильної інтерпретації на прикладі СОТ.

Ключові слова: інститут, інституція, institution, інституціоналізм, СОТ

Бібл.: 23

Шолом Аліна Сергіївна – здобувач, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

Email: alina.scholom@yandex.ua

Беренда Сергій Васильович – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

Email: emc2@ukr.net

УДК 339.52: 330.341.2

UDC 339.52: 330.341.2

Шолом А. С., Беренда С. В. Этимология понятия «institution» и эволюция его содержательной сущности в экономических исследованиях на примере ВТО

«Институт», «институция», «социальный институт» – это не только одно из самых популярных понятий в современных общественных науках, которое определяется господствующим в них направлением – институционализмом, но и наименее определенное. Это приводит к тому, что сущность понятия ускользает и обобщается, создавая прецедент для того, чтобы «институтами» или «институциями» можно было бы назвать практически что угодно. Сущность этого понятия различна не только в экономике и юриспруденции, психологии и социологии, но и внутри одной дисциплины. Понимание этого ключевого для институционализма понятия усложняет еще и то, что сегодня оно все чаще используется в прессе, сама превращаясь в «институциональную ловушку». Тем не менее, при условии определения ключевых понятий у институционализма есть возможность стать общей философией дисциплины – экономической «Теорией всего». В статье рассматривается двойственная сущность ВТО, которая определяет правила игры в международной торговле, но не может полностью отвечать за стратегию своих членов-игроков. С одной стороны, ВТО – это ин, которая состоит из международных гражданских служащих, с другой – организация, в состав которой входят страны-члены. Целью статьи является рассмотрение отечественных традиций по использованию терминов «институт» и «институция» и изучение этимологии понятия «institution» на основе эволюции его содержания в экономических исследованиях для его правильной интерпретации на примере ВТО.

Ключевые слова: институт, институция, institution, институционализм, ВТО.

Библ.: 23

Шолом Алина Сергеевна – соискатель, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

Email: alina.scholom@yandex.ua

Sholom A. S., Berenda S. V. Etymology of the Term "Institution" and Evolution of Its Meaning in Economic Studies Using the Example of the WTO

"Institution", or "social institution", is not only one of the most popular terms in contemporary social sciences, which is determined by the scientific trend which dominates them, namely institutionalism, but also the least defined one. This results in the essence of the term becoming evasive and generalized, which creates a precedent for referring to virtually anything as an "institution". The essence of this term varies not only in economics and law, psychology and sociology, but also within one discipline. Understanding of this term which is of critical importance for institutionalism is further complicated by its being increasingly frequently used in the press and thus turning into an "institutional trap". Nevertheless, provided that the key terms are defined, institutionalism has a chance of becoming a common philosophy of the discipline – the economic "Theory of Everything". The article discusses the dual essence of the WTO which establishes the rules of play in the international trade but cannot be fully responsible for the strategy of its participating players. On the one hand, the WTO is an institution consisting of international civil servants, while on the other hand, it is an organization comprised of member countries. The aim of the article is to consider the national tradition of using the term "institution" and to study the etymology of the term on the basis of the evolution of its essence in economic studies for its correct interpretation using the example of the WTO.

Keywords: institution, institutionalism, WTO

Bibl.: 23.

Sholom Alina S. – Applicant, V. N. Karazin Kharkiv National University (pl. Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Email: alina.scholom@yandex.ua

Berenda Serhiy V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of International Economic Relations,

Беренда Сергей Васильевич – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

Email: emc2@ukr.net

V. N. Karazin Kharkiv National University (pl. Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Email: emc2@ukr.net

Вступ. Створення 20 років тому Світової організації торгівлі (СОТ) на основі Генеральної угоди з торгівлі та тарифів (ГАТТ) свідчить про значний історичний дискурс, на базі якого регулюється сучасна міжнародна торгівля на глобальному рівні. Логічним наслідком глобалізації стала деперсоніфікація економічних і політичних відносин. Саме з цією ознакою сучасності пов'язаний розквіт інституціоналізму як міждисциплінарного напрямку, який відходить від ідеалізування раціональності окремого індивіда та визнає, що економічний суб'єкт «... невидимою рукою направляється до цілі, що зовсім не входила в його наміри», як про це писав у своїх працях А. Сміт, проте, не тільки ринком, але й іншими конструктами, як на національному, так і на міжнародному рівні.

Міждержавні, або навіть наднаціональні, організації є саме такими конструктами, які формують або виступають провайдерами правил гри у міжнародному середовищі, визначаючи стратегію держав-членів. Провідною міжнародною організацією у торгівельній сфері є СОТ. В англійській традиції існує два підходи до визначення сутності СОТ. У першому випадку її характеризують поняттям «organization», підкреслюючи роль країн-членів, у другому – складним для перекладу терміном «institution». Причому якщо на офіційному сайті СОТ [1] ці терміни вживаються у побутовому значенні, тобто в якості синонімів, то в наукових публікаціях вчених, які займаються дослідженням історії СОТ, підкреслюється двоїста природа СОТ та надається їй інституційна та організаційна структура у норвільській традиції.

Отже, правильне розуміння СОТ ґрунтується на відокремленні категорій «organization» та «institution». Якщо перше не викликає ніяких суперечок, то місце другого як засадничого поняття міждисциплінарного інституціоналізму зумовило проблеми не тільки з визначенням його змістового наповнення, але й перекладом на українську мову, що призвело до появи у вітчизняній науці двох термінів – «інститут» та «інституція», навколо сутності яких і точиться дискусія серед вітчизняних вчених. Невизначеність основного терміну приводить до контекстуального розуміння кожного з понять, необхідності надання їх авторського розуміння у всіх роботах у рамках інституціонального аналізу та повній плутанині у публіцистиці та риториці державних діячів, що, у свою чергу, уповільнює подальший розвиток інституціональної теорії та ставить під сумнів результати інституціонального аналізу. Натомість в англійській традиції є тільки одне поняття «institution», зміст саме якого, а також його співвідношення з терміном «organization» (тобто «організація»), і обговорюється в наукових колах та актуалізує наше дослідження. У нашій статті ми спробуємо з'ясувати, чи лежить дихотомна природа СОТ в основі цього поділу?

Метою статті є розгляд вітчизняних традицій з використання термінів «інститут» та «інституція» та вивчен-

ня етимології поняття «institution» і еволюції його змісту в економічних дослідженнях задля його правильної інтерпретації на прикладі СОТ.

Інституціональний підхід ґрунтується на працях таких зарубіжних вчених, як: Т. Веблен, Дж. Коммонс, К. Ейрс, У. Гамільтон, Д. Норт, Дж. Ходжсон, Т. Егертсон, Е. Фуруботн та Р. Ріхтер. Серед вітчизняних вчених, які займалися проблемою розмежування понять «інститут» та «інституція» і пошуком його змісту, провідними є такі: О. Фролов, Д. Іншаков, Е. Майбурда, С. Несінова, Ю. Ушаповський, Т. Лозинська, О. Мазур та інші.

Погляди вітчизняних вчених на співвідношення термінів «інститут» та «інституція» можна умовно поділити на три групи:

1. Синонімізація понять «інститут» та «інституція», що означає тотожність їх внутрішнього змісту та можливість використання усіх похідних від них прикметників (інституційний, інституціональний, інститутський).
2. Визначення різного змістового наповнення понять «інститут» та «інституція» та закріплення за кожним іменником свого похідного прикметника – «інституціональний» та «інституційний» відповідно. Е. М. Майбурда [2] та С. В. Несінова [3] стоять саме на цій позиції, остання підкреслює, що «... поняття «інститут» та «інституція» не тотожні – вони співвідносяться як частка і ціле, оскільки інституції не завжди можуть бути трансформовані в інститути, але при цьому будуть існувати в суспільстві». Вже таке визначення вказує на плутанину понять, оскільки залишається незрозумілим, що є часткою, а що цілим.
3. Використання лише одного терміну «інституція» [4] або «інститут» [5] у всіх значеннях та тільки одного прикметника, який є похідним від нього. Зокрема, Т. М. Лозинська обстоює використання терміну «інститут», «під яким слід розуміти складну суспільну форму людської взаємодії, що ґрунтується на сукупності формальних і неформальних обмежень, механізмах дотримання встановлених норм і правил і відповідній структурно-організаційній основі».

Перший підхід можна вважати найменш суперечливим, однак, як влучно зазначили О. Іншаков та Д. Фролов, «у науковій мові не може бути синонімів». Саме це і відрізняє її від мови побутової, для якої характерна образність та метафоричність. Наявність двох ключових понять, між якими немає розбіжностей, нічого не привносить до розвитку інституціоналізму, а навпаки гальмує його, зосереджуючи увагу дослідників на пошуку раніше не знайдених відмінностей [6]. Що стосується підходу, популяризованого О. Іншаковим та Д. Фроловим, то термін «institute» («інститут» у їх перекладі), на який ці дослідники вказу-

ють, не використовується як іменник у жодному англomовному дослідженні інституціоналістів. Тому розмежування інституцій як правил, та інституцій, як їх структурно-функціонального оформлення, не може ґрунтуватись на англomовній традиції.

Отже, з огляду на зарубіжні дослідження, в яких доки вживається тільки термін «institution», в українській мові правомірним є вживання тільки одного поняття – «інституту» чи «інституція». В останньому дослідженні, присвяченому цій проблемі, Т. М. Лозинська апелює до практики слововживання терміну «інститут» в українській мові. Вона вказує, що на відміну від англійської мови термін «інститут» має більш широкий вжиток, і виділяє 4 його значення [5]:

- навчальний заклад;
- структурний підрозділ;
- наукова установа;
- соціальна модель забезпечення певної функціональної взаємодії людей.

Саме останнє значення Т. М. Лозинська вважає за подібне до уявлень Д. Норта з тією різницею, що останній вирішив розділити правила та їх організаційне оформлення – інституції та інституційні одиниці. Однак слід зазначити, що праця Д. Норта [6] присвячена відокремленню «institution» від організацій, а не інституційних одиниць. Термін «інституційна одиниця» (institutional unit) «Institutions, institutional change and economic performance» Д. Норта не зустрічається зовсім, натомість зустрічаємо поняття «інституційне середовище» (institutional framework), «інституційна матриця» (institutional matrix), «інституційна структура» (institutional structure), «інституційна інфраструктура» (institutional infrastructure), «інституційна побудова» (institutional makeup), «інституційні обмеження» (institutional constraints). Ці терміни у Д. Норта не мають ніякого відношення до організацій як сукупності гравців, а являють собою різні рівні інституціоналізації, тому за допомогою його праці важко обґрунтувати доцільність самого терміну «інститут». Що ж до практики слововживання, то вона не може слугувати основою формування наукової мови, а без однозначного визначення ключових категорій немає розвитку наукового напрямку. Для того щоб розібратися в тому, який переклад є більш правильним, звернемося до етимології терміну «institution» та еволюції поглядів на його сутність у зарубіжних і вітчизняних вчених.

Наріжне поняття інституціоналізму «institution» походить від латинського «institutio» і прийшло в англійську мову зі старофранцузького на початку XVIII століття. Його первинне значення зводилося до товариства або організації, створеної для релігійних, освітніх, соціальних або інших подібних цілей [8]. Латинське слово «institutio» утворено від дієслова «instituere» (встановлювати, організувати, утворювати, виховувати) і означало:

- пристрій, організацію, заведений порядок, встановлення, установу;
- звичай, традицію;
- принцип, основоположення;
- почин, підприємство, намір, рішення, план;
- створену річ, творіння [8].

Саме «Інституціями» називався підручник з давньоримського права Гая, в якому було відображено усю гаму відносин між людьми, прийнятих у суспільстві. У VI столітті, за наказом імператора Юстиніана Трібоніаном та його учнями на основі «Інституцій» різних авторів, було складено «Інституції Юстиніана» у чотирьох книгах, які не тільки були підручником з римського права для студентів першого курсу, але й мали безпосередню юридичну силу. Отже, у латинській мові одне й те ж саме слово «institutio» (у множині «institutions») використовувалося як для позначення сукупності неформальних правил («Інституції» Гая), так і для формальних («Інституції Юстиніана»), що суперечить поглядам представників другого підходу, які вважають за потрібне паралельне існування двох термінів – «інститут» та «інституція».

Паралельно з багатозначним терміном «institutio» у латинській мові існує інше деривативне від дієслова «instituere» поняття – «institutum», яке згідно з «Великим латинсько-російським словником» І. Х. Дворецького є повністю синонімічним до нього [9]. Однак в англійську мову різні значення цих термінів приходять поступово. У XIII – XIV ст. вона переймає дієслово «institute» у його сучасному значенні. Форма іменника, що з'явилася у даного дієслова на початку XIX ст., пов'язана з інфінітивом дієприкметника, утвореного від дієслова «instituere» – «institutum» (заснований, встановлений). Спочатку іменник «institute» в англійській мові означає «коментар, роз'яснення, набір принципів, особливо законодавчих» [8] (наприклад, публікація «The Institutes of the Lawes of England» у 1628 р.), однак сьогодні воно використовується виключно для позначення наукових, освітніх, соціальних спільнот чи організацій, а також будівель, які вони займають, що повністю відповідає українському терміну «інститут» у перших трьох його значеннях [10].

У XVIII ст. в англійську мову приходять похідне від латинського «institutio» поняття «institution», яке поступово набуває два нових сучасних значення, забираючи їх від терміну «institute», який з'явився раніше:

- встановлений закон, практика, традиція;
- процес установи чого-небудь [8].

Отже, у сучасній англійській мові обидва слова можуть використовуватися у значенні організації, проте «institution» – це більш широкий термін, а «institute» позначає науково-дослідний центр чи окрему установу (зокрема як частина університету або більшої організації). Відносно пізніше у слова «institution» з'явилися значення, які і складають сучасну економічну сутність цього терміну. Слова «institute» та «institution» у сучасній англійській мові не є повними синонімами. Філософи, соціологи й економісти-інституціоналісти використовують у своїх роботах виключно поняття «institution» або, для більш точного позначення, «social institution», «economic institution» тощо.

До російської мови слово «інститут» прийшло з французької «institut» на початку XIX ст. для позначення вищого навчального закладу. Згодом французький термін «institution», який означав норми і правила, також було перекладено як «інститут» або «соціальний інститут». Цікаво, що аналогічні слова з латинськими суфіксами -tion та -ion на українську та російську мову перекладаються із

закінченням -ія (revolution – революція, isolation – ізоляція, definition – дефініція) або неоднокоренними термінами (restriction – обмеження, consumption – споживання), або двома способами (action – акція чи дія).

Саме найбільш розповсюджений побутовий вжиток терміну «інститут» як перекладу засадничого для економічного інституціоналізму поняття «institution» посприяв закріпленню у 1970 – 1980 рр. варіанту перекладу російською мовою С. Сорокіної, яка вказує в передумові до праці Т. Веблена «Теорія бездіяльного класу» [11] на наявність двох понять: «інститут» та «інституція» – та їх ніби-то досить умовне розділення в концепціях інституціоналістів. Однак сам Т. Веблен і гадки не мав про наявність двох понять, як і його попередники, розкриваючи зміст тільки одного – «institution». Підхід С. Сорокіної закріпився як традиція і згодом відбився в перекладах праць Т. Еггертсона, Дж. Ходжсона, Е. Фуруботна і Р. Піхтера та інших, в оригіналі присвячених саме інституціям (institutions), а не інститутам (institutes). Дотепер серед російських інституціоналістів прийнято перекладати «institution» як «институт», тобто «інститут» українською, чи паралельно використовувати обидва поняття, розглядаючи одне з них або як більш широке поняття, або таке, що включає формалізовані правила.

У найбільш відомих тлумачних словниках російської мови (Даля, Єфремової, Кузнецова, Ожегова, Ушакова) [12] немає терміну «інституція». Інституціями у Великому енциклопедичному словнику називають елементарні підручники римських юристів, починаючи з Гая, які дають систематичний огляд діючого, в основному, приватного права, а також офіційний звід законів Юстиніана. І тільки в окремих економічних та юридичних словниках вказано значення слова «інституція» як синоніму терміну «інституту».

Подібна ситуація склалася і в українській мові, незважаючи на наявність перекладу І. Дзюби роботи Д. Нортона, у назві якій використовується саме термін «інституція» [13]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови під редакцією В. Т. Буссела [14] слово «інституція» має два значення:

- назва елементарних підручників римського цивільного права;
- установа, заклад, а також частина або підрозділ установи, закладу. Звідси інституційна система – система побудови громадянського кодексу в багатьох країнах, згідно з якою кодекс поділяється на три частини.

«Інститут» в українській мові відповідно до тлумачного словника під редакцією В.Т. Буссела [14] має чотири значення:

- назва деяких вищих навчальних закладів і наукових установ;
- в дореволюційній Росії – закритого типу жіночий середній навчальний заклад для дітей дворян;
- сукупність правових норм у якій-небудь сфері суспільних відносин (інститут шлюбу);
- організована система соціальних ролей, яка є постійним та значним елементом суспільства і зосереджується на основних потребах і функціях людини.

Звідси, згідно з тлумачним словником, інституціональна політика – це заходи та дії, що здійснює держава щодо формування нових, усунення старих та трансформації економічних інститутів. Тобто від слова «інститут» формується під впливом англійського терміну «institutional» прикметник «інституціональний». Однак в українській мові, незважаючи на переважне використання терміну «інститут», на рівні з ним використовується і похідний від іменника «інституція» прикметник «інституційний», що вказує на їх синонімічність у побутовому вжитку.

Якщо спробувати вивести правило для наукового обігу похідних від терміну «institution» українських прикметників, то у більшості випадків від латинських іменників, які закінчуються на -um (institutum) формуються прикметники з -іаль, а на -іо (institution) – з -ій. Оскільки, на нашу думку, більш точним є переклад терміну «institution» як «інституція», то похідним від нього є прикметник «інституційний». Прикметник «інституціональний» може використовуватися виключно як похідний від терміну «інституціоналізм» у словосполученнях на зразок «інституціональна теорія» або «інституціональний аналіз».

Що ж до змістовного наповнення поняття «інституція», то погляди інституціоналістів на тлумачення інституцій, як це відзначив О. Мазур [15], можна поділити на дві категорії:

- 1) комплексно-розширювальний (характерний для «старого» інституціоналізму),
- 2) змістовно-детермінований (популяризація якого відбулася після наукових праць Д. Нортона та інших неоінституціоналістів).

Однак дискусія між представниками цих двох напрямів зародилася ще у Давній Греції. Родоначалником інституційної традиції можна назвати Аристотеля, який у своїй багатотомній праці «Політика» виділяє 6 форм політичного режиму на підставі кількісного та якісного критерію. На відміну від Платона, Аристотель вважає звичну нам нуклеарну сім'ю основою держави. У «Нікомаховій етиці» та «Політиці» Аристотель відстоює позицію, згідно з якою існують загальні (неписані, природні, незмінні) і приватні (писані, досягнуті за угодою) закони. Аристотель вказує, що «закони, засновані на звичаї, мають більше значення і стосуються більш важливих справ, ніж закони писані». Отже, фактично не погоджуючись з вченням свого вчителя Платона про світ ідей, Аристотель не може прийняти і релятивістське вчення софістів, у яких в цей час поступово починає зароджуватися теорія суспільного договору.

З «Політики» ми дізнаємося, що Лекіфрон (учень Горгія), як і ймовірно інші софісти (наприклад, Фрасімах і Калкілл) вважав, що «закони є угодою і гарантом справедливості у відносинах один з одним», тобто встановлюються людьми, які переслідують при цьому свої інтереси, а не даються богами або формуються із загального для всіх народів поняття про справедливість. На сьогоднішній день обидві ці теорії як і раніше існують, хоча більшого поширення набула теорія про те, що інституції – це продукт суспільного договору, оскільки в такому їх прочитанні прихований більший потенціал розвитку [16].

Зокрема Т. Гоббс у своїй знаменитій праці «Левіафан» вважає базові політичні інституції наслідком укладання со-

ціального контракту між людьми. Століттям пізніше йому заперечує Д. Юм у своїй праці «Трактат про людську природу», зазначаючи, що такі інституції, як правосуддя і власність, виникли спонтанно у вигляді побічного продукту соціальних взаємодій. Згодом Е. Дюркгейм під впливом позитивістів О. Конта та Г. Спенсера визначає соціологію як науку про інституції, їх генезис і функціонування.

Однак початковий інтерес до інституцій з боку економістів, як і його відновлення у 1980-х роках, виникає цілком відповідно до теорії про конкурентну боротьбу науково-дослідних програм І. Лакатоса. Панівна на той час неокласична теорія не дозволяла аналізувати поведінку реальних людей у реальному світі, а також вплив перших великих корпорацій на економіку США.

Тому представники німецької історичної школи, а за ними і безпосередньо інституціоналісти, стверджували, що економіку можна зрозуміти тільки на практиці, ґрунтуючись на емпіричному досвіді. Зокрема представник німецької історичної школи М. Вебер практично не відокремлює інститут (*institute*) від організації, зазначаючи його примусовість і «зовнішність» по відношенню до індивіда нарівні з його рутинним характером, передбачаючи пізніше розуміння «соціального інституту».

Уперше термін «*institution*», тобто інституція, був використаний У. Гамільтоном у 1918 р. на сторінках журналу «*The American Economic Review*». Він дає таке тлумачення цього поняття: «...інституція – це мовний символ для ліпшого опису групи суспільних звичаїв. Вони означають переважний та постійний спосіб мислення, який став звичкою для групи або звичаєм для народу... Інституції встановлюють межі та форми людської діяльності. Світ звичаїв та звичок, до якого ми пристосовуємо наше життя, являє собою переплетення та безперервну тканину інститутів». Він вважає, що інституції відіграють роль фіксаторів установлених традицій, процедур і віддзеркалюють загальну домовленість й узгодженість у суспільстві. До них У. Гамільтон відносить профспілки, державу, світ традицій, звичок, обрядів, тощо [17].

Однак інституціоналізм в економіці починається з Т. Веблена. Він розуміє під інституціями «поширений образ думки в тому, що стосується відносин між суспільством і особистістю». Послідовник «старого» інституціоналізму Дж. Коммонс ще у 1934 р. вказує на наявність різних підходів з визначення інституцій. Зокрема він пише: «Мені здається, що інституція подібна будівлі, каркас якої зроблений з законів і правил, а індивіди є мешканцями цього будинку. А іноді мені здається, що інституція – це сама поведінка мешканців» [18]. У 1944 р. К. Ейрс у своїй праці «Історія економічного прогресу» зазначає, що немає слова, яке б вживалося частіше чи було більш невизначеним, і ратував за винахід нового наукового терміну [19]. Через більш ніж півстоліття неінституціоналісти так і не визначилися зі змістом цього поняття, як напишуть з цього приводу Е. Фуруботн і Р. Ріхтер у своїй фундаментальній праці, «кожний використовує його [поняття «інституції»] з тим більшою легкістю, чим менше, що саме вони означають» [20]. Сучасні неінституціоналісти розділяються на дві течії: перші розглядають інституції як правила за Д. Нортом (або В. Хофелдом,

який описував інституції як правила ще у 1913 р. [21]), другі – як рівноваги за Т. Вебленом. У роботах сучасних послідовників «старого» інституціоналізму, наприклад, Дж. Ходжсона, до інституцій включають тільки такі норми, яких дотримується суспільство. Е. Шоттер доповнює, що «... інституції – це властивості рівноважного стану гри. Нам важливий не зміст правил, а те, як їх виконують гравці» [22].

Однак найбільшою популярністю серед сучасних зарубіжних і вітчизняних вчених набув погляд Д. Норта, який вважає, що «інституції, як і стандартні обмеження, описані економічною теорією, формують можливості, якими володіють члени суспільства. Організації створюються для того, щоб використовувати ці можливості, і в міру свого розвитку організації змінюють інституції». Інституції за Д. Нортом – це правила гри, а не стратегія гравців, яку не можливо вимірити, тому саме цей підхід найбільш вдало підходить для інституційного аналізу діяльності національних установ та міжнародних організацій, зокрема СОТ.

Лектор з торгівельної політики в Гарвардському університеті К. Ван Грасстек, який консультував щодо вступу до СОТ більш ніж 40 країн, присвячує частину 5 («*The organization, the institution and the future*») своєї монографії «Історія та майбутнє Світової організації торгівлі» [23] організаційно-інституційній природі СОТ, що вказує на необхідність розвитку у вітчизняному науковому середовищі дискусії щодо розділення понять «організація» та «інституція», характерного для англомовних дослідників. Наприклад, глава 14 монографії Ван Грасстека отримує назву – «*Leadership of the organization and management of the institution*». Автор вказує, що, з одного боку, СОТ – це інституція, яка складається з міжнародних цивільних службовців, з іншого – організація, до складу якої входять країни-члени. Організаційна половина СОТ відповідає за написання нових правил; інституційна – полегшує проведення переговорів, контролює дотримання встановлених правил, а також сприяє реалізації потенціалу країн-членів, який дає вільний ринок.

У зарубіжній традиції попередницю СОТ – ГАТТ прийнято називати саме інституцією. Саме доробки ГАТТ стали основою СОТ, в якій обидві частини є невід'ємними і визначальними для сучасної багатосторонньої торгівельної системи. Вважається, що інституція підпорядковується організації, тому що СОТ не має своїх інтересів чи волі, окрім тих, що є у країн-членів. Однак інколи інституціональна частина бере більш активну участь у розробці угод, виходячи за рамки покладених на неї повноважень у супроводженні переговорів.

К. Ван Грасстек вказує, що голови комітетів і рад керують організаційною частиною СОТ, в той час як інституцією управляють генеральний директор, його заступник та директори відділів. Якщо розглядати структуру СОТ з позиції розділення її на дві половини, то вона є симетричною, однак деякі ланки можуть перетинатися. Вищим органом організації є Міністерська конференція, яка збирається один раз на два роки, однак поточною роботою займається Генеральна рада. Їй підпорядковується численні ради, комітети та, за необхідності, переговорні та робочі групи,

кожну з яких у порядку черги очолюють представники країн-членів. Відділення інституції віддзеркалюють організаційну структуру, на чолі кожного з них – директор, який звітує безпосередньо перед генеральним директором або одним з його чотирьох заступників.

Деякі підрозділи в інституції СОТ безпосередньо відповідають органу в організації. Наприклад, Відділенню огляду торгівельної політики відповідає Орган огляду торгівельної політики, а Відділення доступу до ринку супроводжує роботу Ради з торгівлі товарами. Інші частини Секретаріату обслуговують всю організацію: Відділення по роботі з персоналом, Перекладу документів та Обробці інформації.

Дві дзеркальні половини СОТ постійно знаходяться у стані динамічного протистояння, оскільки Секретаріат прагне відігравати більш активну роль, ніж того бажають члени. Обидві частини мають приблизно однакову кількість персоналу.

Висновок. Отже, еволюція знань про інституціоналізм сформувала в Україні, а також у російськомовному просторі двозначне трактування поняття «institution» – «інституція». Утворення поняття «institution» та його еволюція відбувалась протягом століть та перетинала велику кількість державних кордонів та мов, перш ніж потрапило в Україну.

Сьогодні поступово набуває розповсюдження серед вітчизняних вчених інституціоналізм як напрям, який дозволяє більш глибоко поглянути, а головне – вплинути, на мікро- і макроекономічні процеси і явища.

Задля ліквідації двозначності у термінологічному апараті вважаємо недоцільним вжиток двох термінів «інститут» та «інституція» для перекладу поняття «institution». На основі аналізу етимології поняття та еволюції поглядів на його зміст більш правильним, на нашу думку, є термін «інституція».

Найбільш перспективним для визначення впливу інституцій вважаємо підхід Д. Норта, зокрема для характеристики двоїстої сутності СОТ, яка визначає правила гри у міжнародній торгівлі, але не може повністю відповідати за стратегію своїх членів-гравців. Роль СОТ постійно збільшується, особливо у питаннях нетарифного регулювання та формування порядку денного на ХХІ сторіччя. Подальші дослідження у сфері інституціоналізації міжнародної торгівлі доцільно зосередити на передумовах та історії інституціоналізації міжнародної торгівлі, аналізі впливу двоїстої сутності СОТ на ефективність її політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. World Trade Organization : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wto.org>
2. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров / Е. М. Майбурд. – М. : Дело, 2000. – 560 с.
3. Несинова С. В. Правовий інститут: генеза виникнення та перспективи розвитку / С. В. Несинова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Т. 1, Вип. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lo.kherson.ua/2014/pravo01/part_1/02.pdf

4. Ушаповський Ю. Київська економічна школа ХІХ ст. у контексті зародження інституціоналізму / Ю. Ушаповський // Економіка України. – 2012. – № 2. – С. 70 – 79.

5. Лозинська Т. М. До проблеми вживання термінів «інститут» і «інституція» в контексті інституціонального аналізу / Т. М. Лозинська // Бізнес Інформ. – 2014. – № 7. – С. 8 – 13.

6. Іншаков О. В. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів / О. В. Іншаков, Д. П. Фролов // Економічна теорія. – 2011. – № 1. – С. 52 – 62.

7. North D. Institutions, institutional change and economic performance / D. North. – New York : Cambridge University Press, 1990. – 152 p.

8. Online Etymology Dictionary: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etymonline.com>

9. Большой латинско-русский словарь : по материалам словаря И. Х. Дворецкого [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://linguaeterna.com/vocabula>

10. Oxford Dictionaries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oxforddictionaries.com>

11. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен ; [пер. с англ. С. Д. Сорокиной]. – М. : Прогресс, 1984. – 183 с.

12. Коллекция словарей и энциклопедий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gufo.me>

13. Норт Д. Институції, институційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; [пер. з англ. І. Дзюб]. – К. : Основи, 2000. – 198 с.

14. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [з додатками і доповненнями] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Буссел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

15. Мазур О. Є. Систематизація підходів до визначення категорії «інститут» / О. Є. Мазур // Економіка розвитку. – 2014. – № 1. – С. 41 – 45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/o-pdf/ecro_2014_1_9.pdf

16. Institutionalism // Britannica [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/289319/institutionalism>

17. Hamilton W. H. The Institutional Approach to Economic Theory / W. H. Hamilton // American Economic Review. – 1919. – No 9. – P. 309 – 318.

18. Commons O. Institutional Economics: Its Place in Political Economy / O. Commons. – New York : McMillan, 1934. – P. 69.

19. Ayeres C. The Theory of Economic Progress / C. Ayeres. – Chapel Hill : University of North Carolina Press [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cas.umkc.edu/econ/Institutional/Readings/Ayres/tep/TEP.html>

20. Фуруботн Э. Институты и экономическая теория / Э. Фуруботн, Р. Рихтер ; [пер. с англ.]. – СПб. : ИД СПбГУ, 2005. – 702 с.

21. Hohfeld W. Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Legal Reasoning / W. Hohfeld // 23 Yale Law Journal. – 1913. – No 16.

22. Schotter A. The Economic Theory of Social Institutions / A. Schotter. – Cambridge University Press, 1981. – P. 155.

23. VanGrasstek C. The History and Future of the World Trade Organization / C. VanGrasstek. – Geneva : WTO, 2013.

REFERENCES

- Ayeres, C. "The Theory of Economic Progress" <http://cas.umkc.edu/econ/Institutional/Readings/Ayres/tep/TEP.html>

"Bolshoy latinsko-russkiy slovar : po materialam slovaria I. Kh. Dvoret'skogo" [Big Latin-Russian Dictionary: Based on the dictionary I. Kh. Dvoret'sky]. <http://linguaeterna.com/vocabula>

Commons, J. *Institutional Economics: Its Place in Political Economy* New York: McMillan, 1934.

Furubotn, E., and Rikhter, R. *Instituty i ekonomicheskaya teoriya* [Institutions and economic theory]. St. Petersburg: ID SPbGU, 2005.

Hamilton, W. H. "The Institutional Approach to Economic Theory" *American Economic Review*, no. 9 (1919): 309-318.

Hohfeld, W. "Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Legal Reasoning" *23 Yale Law Journal*, no. 16 (1913).

"Institutionalism" *Britannica*. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/289319/institutionalism>

Inshakov, O. V., and Frolov, D. P. "Instytutsiia - kliuch do rozuminnia ekonomichnykh instytutiv" [Institution - the key to understanding economic institutions]. *Ekonomichna teoriia*, no. 1 (2011): 52-62.

"Kolleksiia slovarey i entsiklopediy" [Collection of dictionaries and encyclopedias]. <http://gufo.me>

Lozynska, T. M. "Do problemy vzhivannia terminiv «instytut» i «instytutsiia» v konteksti instytutsionalnoho analizu" [On the problem of the use of the terms «institution» and «institution» in the context of institutional analysis]. *Biznes Inform*, no. 7 (2014): 8-13.

Mayburd, E. M. *Vvedenie v istoriiu ekonomicheskoy mysli. Ot prorokov do professorov* [Introduction to the history of economic thought. From the prophets to professors]. Moscow: Delo, 2000.

Mazur, O. Ie. "Systematyzatsiia pidkhodiv do vyznachenia katehorii «instytut»" [Systematics approach to the definition

of «institution»]. *Ekonomika rozvytku*. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/acro_2014_1_9.pdf

Nort, D. *Institutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and economic development]. Kyiv: Osnovy, 2000.

North, D. *Institutions, institutional change and economic performance* New York: Cambridge University Press, 1990.

Nesynova, S. V. "Pravovyi instytut: geneza vynykennia ta perspektyvy rozvytku" [Legal Institute: Genesis emergence and development prospects]. http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo01/part_1/02.pdf

"Oxford Dictionaries" <http://oxforddictionaries.com>

Online Etymology Dictionary: ofitsiinyi veb-sait. <http://etymonline.com>

Schotter, A. *The Economic Theory of Social Institutions*: Cambridge University Press, 1981.

Ushchapovskiy, Yu. "Kyivska ekonomichna shkola XIX st. u konteksti zarodzhennia instytutsionalizmu" [Kyiv School of Economics in the nineteenth century. in the context of the birth of institutionalism]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 2 (2012): 70-79.

Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Irpin: Perun, 2005.

Veblen, T. *Teoriia prazdnogo klassa* [Theory of the Leisure Class]. Moscow: Progress, 1984.

VanGrasstek, S. *The History and Future of the World Trade Organization* Geneva: WTO, 2013.

World Trade Organization : ofitsiinyi veb-sait. <http://wto.org>